

In memoriam

**ІЗ УКРАЇНСЬКИМ ТРАДИЦІЙНИМ
МИСТЕЦТВОМ У СЕРЦІ:
СВІТЛОЇ ПАМ'ЯТІ
ОКСАНИ ШПАК
(1967—2025)**

Людмила ГЕРУС,
Тетяна КУЦІР

28 липня 2025 року відійшла у Вічність дослідниця українського традиційного мистецтва, старша наукова співробітниця відділу народного мистецтва Інституту народознавства НАН України, кандидатка мистецтвознавства, членкиня СКІМ та НТШ Оксана Шпак — віддана праці, інтелігентна, надзвичайно скромна жінка, доброзичливість, щирість, людяність якої рідні, колеги і друзі не зможуть забути. Для українського мистецтвознавства це велика втрата дослідниці, публікації якої вирізнялися глибиною вивчення явищ українського традиційного мистецтва та оригінальним поглядом на предмет аналізу.

Оксана Шпак народилася 29 серпня 1967 року у селищі Кути Косівського району Івано-Франківської області у родині вчителів. Професійну освіту науковиця отримала у Вижницькому училищі прикладного мистецтва (тепер — Вижницький коледж прикладного мистецтва імені В.Ю. Шкребляка) (1983—1988) та Львівському державному інституті прикладного та декоративного мистецтва (тепер — Львівська національна академія мистецтв) (1988—1993) на відділі ткацтва.

У 1993 р. Оксана Шпак поступила в аспірантуру ІН НАН України, а 18 листопада 1996 р. була зарахована на посаду молодшої наукової співробітниці відділу народного мистецтва, якому вона залишилася вірною до останніх днів свого життя.

Вже через рік, 19 грудня 1997 року на Спеціалізований вчений раді Львівської академії мистецтв під

Оксана Шпак (1967—2025)

науковим керівництвом Михайла Станкевича, доктора мистецтвознавства, завідувача відділу народного мистецтва ІН НАН України, дослідниця представила і успішно захистила дисертацію «Українська народна гравюра XVII—XIX століть (Історія. Іконографія. Засади декоративності)» на звання кандидата мистецтвознавства за спеціальністю 17.00.06 «Декоративне і прикладне мистецтво». Рецензентом роботи був Яким Запаско, офіційними опонентами — Тетяна Кара-Васильєва, докторка мистецтвознавства, завідувачка сектором народного мистецтва ІНФЕ ім. М.Т. Рильського НАН України, та Василь Откович, кандидат мистецтвознавства, директор Національного музею у Львові імені Андрея Шептицького.

Для дослідження Оксана Шпак обрала народну гравюру — поширений у минулому вид образотворчого мистецтва, твори якого у XVII—XIX століттях найчастіше виконували роль ікони в інтер'єрі оселі або церкви і займали важливе місце в духовному житті українського народу, однак залишалися найменш вивченою сторінкою національної мистецької культури. У дисертації Оксана Шпак провела комплексне дослідження української народної гравюри як самобутнього мистецького явища.

У наступні роки роботи у відділі народного мистецтва Оксана Шпак обійняла посади наукової співробітниці (1998), старшої наукової співробітниці (2006), отримала вчене звання старшої наукової співробітниці зі спеціальності «Декоративне і прикладне мистецтво» (2009), не полишаючи вивчення української народної гравюри, результати якого вчена оприлюднила у численних наукових статтях і тезах, а найбільш повно — в монографії «Українська народна гравюра XVII—XIX століть» (2006). У книзі висвітлено передумови та історичні етапи розвитку української народної гравюри як виду народного образотворчого мистецтва, простежено особливості функціонування творів. На прикладі пам'яток з музейних та бібліотечних збірок, значну частину яких залучено вперше, дослідила іконографічний репертуар народної гравюри, виокремила основні іконографічні типи та сюжети, здебільшого релігійного змісту. Окреслила технологічні засади народного дереворізу, простежила їхній вплив на художню мову графічних аркушів. На основі порівняльного аналізу з творами інших видів давнього українського

Обкладинка монографії «Українська народна гравюра XVII—XIX століть»

Колектив відділу народного мистецтва ІН НАН України. 2018

Оксана Шпак з респонденткою. Покуття. Експедиція 2014

Оксана Шпак, Олег Болюк, с. Ракова Старосамбірського р-ну Львівської обл. Експедиція 2006

Експедиція на Гуцульщину. 2012

Конференція «Бойки, лемки, гуцули — історія, сучасність, матеріальна і духовна культура», м. Слупськ, Польща. 2015

мистецтва — іконопису, мініатюри, книжкової гравюри, народної вибійки висвітлила стилістичні особливості народної гравюри. Значну увагу приділила з'ясуванню принципів декоративності у творах народного дереворізу.

Предметом наукового зацікавлення Оксани Шпак була українська народна картина, зокрема працювала над монографіями «Народна картина на склі Центральної та Східної частини України 1920—2010-х рр.: сюжетні та стилістичні трансформації» (2009—2014); «Українська народна картина 1920—2010-х рр.: витоки, сюжетні й стилістичні трансформації» (2015—2022).

Оксана Шпак була авторкою статей у багатьох колективних монографіях, зокрема у таких фундаментальних виданнях як «Словник українського са-крального мистецтва» (2006); «Історія декоративного мистецтва» (т. 5) (2016); «Церковне мистецтво України» (т. 2) (2018), «Етнографічні групи українців Карпат» (2019); «Космос всередині. Наїв і мистецтво аутсайдерів в Україні та світі: дефініції, історичний контекст, дослідницькі кейси» (2020).

Підґрунтям наукових пошуків вченої стала робота зі збереженими експонатами народного малярства та гравюри у музеях України, результати якої вона представила у наукових статтях, зокрема «Почаївські ксилографічні естампи середини XVIII — початку XIX ст. у київських збірках» («Волинська ікона: дослідження та реставрація» (2003)); «Українські ікони на склі у збірці Музею етнографії та художнього промислу ІН НАН України» («Народознавчі зошити» (2017)); «Рідкісні дереворити зі збірок Львова» («Народознавчі зошити» (2017)).

Вагомою складовою наукової діяльності Оксани Шпак були польові дослідження. Вчена брала активну участь у комплексних наукових експедиціях: організованих відділом народного мистецтва — Закарпаття (1995, 2009), Покуття (1998), Бойківщина та Підгір'я (2006), Гуцульщина (2008), Рівненське Полісся (2010), Західне Поділля (2011), Західна Волинь (2012); відділом етнології сучасності — Покуття (2013—2016). В ході науково-пошукової роботи вчена ретельно збирала та фіксувала усні й матеріальні свідчення побутування народної гравюри і малярства, інформацію про майстрів тощо. Зібрані під час експедицій артефакти Оксана Шпак передала до Городенківського краєзнавчого музею «Покут-

тя» (м. Городенка Івано-Франківської обл.) та Музею народної архітектури та побуту у Львові імені Климента Шептицького.

За результатами польових досліджень дослідниця опублікувала чимало наукових розвідок. Зокрема, у монографії «Етнографічні групи українців Карпат» (2019) Оксана Шпак презентувала результати своєї багаторічної праці з вивчення народного малярства Бойківщини та Гуцульщини. Дослідниця переконливо довела, що традиції народного малярства бойківського краю розвивалися впродовж багатьох століть і від старовинних ікон на дереві й полотні (XIV—XVI ст.), хатніх образів на папері середини XX ст. і багатого за тематикою малярства на склі дійшли у трансформованій формі аж до кінця XX ст. У ході польових досліджень на Бойківщині Оксані Шпак вдалося виявити унікальний осередок народного малярства на склі, який діяв у другій половині XX ст. у с. Річка Міжгірського р-ну Закарпатської обл.

Дещо в іншому ключі Оксана Шпак розглянула народне малярство Гуцульщини, яке розвивалося у декількох напрямках щодо техніки виконання (малярство на дереві, на полотні, на папері, на склі) та жанрової спрямованості (церковне малярство, хатня ікона, сюжетна картина, декоративний розпис). Основну увагу дослідниця зосередила на розкритті особливостей малярської творчості обдарованих особистостей: Параски Плитки-Горицвіт (с. Криворівня), Петра Столащука (с. Великий Рожин), Михайла Вацаб'юка (с. Прокурава), Володимира Строїча (с. Соколівка), Юрія Півторанюка (м. Вижниця), Михайла Кузюка (с. Стебний) та інших. Традиції народного малярства Гуцульщини отримали продовження і продуктивний розвиток у творчості сучасних професійних і народних художників України, творчість яких Оксана Шпак також розглядала як об'єкт свого професійного зацікавлення.

Оксана Шпак була активною учасницею конференцій, круглих столів в Україні, проводила відкриті лекції, авторські екскурсії тощо. Вона брала участь, зокрема, у наукових конференціях «Бойки, лемки, гуцули — історія, сучасність, матеріальна і духовна культура», які проходили у м. Зелена Гура, Слупськ (Польща) (2013, 2015), м. Стара Лесна (Словаччина) (2017); була постійною учасницею щорічних наукових конференцій «Мистецька культура: історія, теорія, методологія», які проводить Інститут

ISSN 1028-5091. Народознавчі зошити. № 4 (184), 2025

Виступ на засіданні Комісії образотворчого та ужиткового мистецтва НТШ. 2024

досліджень мистецьких ресурсів ЛНБ України ім. В. Стефаника та Міжнародної міждисциплінарної конференції «Народне мистецтво XXI століття: актуальні напрямки досліджень», започаткованої відділом народного мистецтва ІН НАН України у 2017 році. Останнім публічним виступом Оксани Шпак стала доповідь «Осередок малярства на склі другої половини XX ст. у Торговиці на Покутті: артефакти, майстри», виголошена на XXXV Науковій сесії НТШ, засіданні Комісії образотворчого та ужиткового мистецтва НТШ та Інституту колекціонерства при НТШ в Національному музеї у Львові ім. А. Шептицького 15 березня 2024 року.

Популяризації наукових здобутків Оксани Шпак сприяли відкриті лекції, зокрема «Чи ти чула, моя мила, як я тебе кликав? Народна картина Наддніпрянщини» у межах виставкового проєкту «Росте

Відкриття виставки «Народний дереворит у художніх збірках Львова». Музей етнографії та художнього промислу ІН НАН України. 2017

Лекція «Торговиця на Покутті — осередок малярства на склі другої половини ХХ століття». 2024

древо. Народне мистецтво Наддніпрянщини» у залах експозиції «Українське мистецтво ХХ ст.» Національного музею у Львові ім. А. Шептицького (11.06.2021), лекція «Торговиця на Покутті — осередок малярства на склі другої половини ХХ століття» під час виставки «Крихкіші за скло» Музею народної архітектури та побуту у Львові ім. К. Шеп-

тицького (18.02.2024). (<https://youtu.be/iTHS61tutd4?si=H6DwGotfscH1a4MC>).

Дослідниця брала участь у підготовці та проведенні різноманітних виставок. Проектом, який був особливо цінним для Оксани Шпак, стала виставка «Народний дереворит у художніх збірках Львова», яка проходила з 12 грудня 2017 по 30 січня 2018 р. у залах Музею етнографії та художнього промислу ІН НАН України, у якій вчена виступала співкураторкою. На виставці широкій громадськості презентували 124 графічних твори із фондів Музею етнографії та художнього промислу Інституту народознавства НАН України, Львівської національної наукової бібліотеки України ім. В. Стефаника, Національного музею у Львові імені Андрея Шептицького, Музею Українського католицького університету, а також з окремих приватних колекцій. Метою виставки було показати феномен народного деревориту в його іконографічній, стилістичній та функціональній різноманітності.

Вчена активно цікавилася працями своїх колег. З-під її пера вийшли глибоко аналітичні рецензії на численні публікації, присвячені українському традиційному мистецтву, зокрема: Запаско Я., Мацюк О., Стасенко В. «Початки українського друкарства» (2000), «Українська старовина із приватних збірок. Мистецтво Гуцульщини та Покуття» (2002), «Історія Гуцульщини: у 6 томах» (2003), Никорак О. «Українська народна тканина ХІХ—ХХ ст.: Типологія, локалізація, художні особливості. Частина 1. Інтер'єрні тканини» (2004), Романів-Тріска О. «Народна ікона на склі. Альбом» (2008), «Гуцульська вишивка з колекції Національного музею народного мистецтва Гуцульщини та Покуття імені Й. Кобринського» (2010), Болюк О. «Художнє дерево у церквах (за матеріалами західних областей України)» (2021).

Незважаючи на важку хворобу, у 2023—2024 рр. Оксана Шпак продовжувала наукову працю. В межах виконання наукової теми «Соціокультурна динаміка українського декоративного мистецтва в історичному вимірі» (2023—2027) відділу народного мистецтва вчена брала участь у написанні розділу «Народна картина» до Енциклопедії «Українське декоративно-ужиткове мистецтво: артефакти, майстри, осередки». Останньою статтею Оксани Шпак стала «Рідкісна аркушева гравюра ХVІІ століття в

оправі інкунабули зі збірки Львівської національної наукової бібліотеки України імені Василя Стефаника: спроба реконструкції», опублікована в № 3 «Народознавчих зошитів» у 2025 р., у якій науковиця зробила графічну і змістову реконструкцію аркушевої гравюри на дереві другої половини XVII ст., яку частинами було наклеєно на форзацах інкунабули «Тріодь цвітна» (Краків, друкарня Швайпольта Фіоля, кінець XV ст.) під час виготовлення (або реставрації) оправи у XVII ст., а також обґрунтувала припущення про ймовірний осередок виготовлення цієї аркушевої гравюри — друкарню Києво-Печерської Лаври.

В останні дні Оксана Шпак писала: «Маю ідею, але не знаю, чи вистачить сили. В мене є фото квіт-

кових декоративних рамок на склі Ганни Онуфріївни Аннюк зі с. Сороки на Городенківщині. Композиції дуже хороші, сильні. Хотіла би статтю про них». На жаль, це бажання дослідниці не встигла втілити.

28 липня 2025 року відділ народного мистецтва втратив чудову колегу, готову завжди прийти на допомогу, підтримати у складну хвилину, а також щиро порадити досягненням інших. Хвороба перервала й важливу роботу з дослідження народної картини, яку провадила Оксана Шпак. Сподіваємося, що її продовжать дослідники нового покоління, спираючись на опубліковані праці й величезний масив неопублікованих матеріалів Оксани Шпак — вченої з українським народним мистецтвом у серці.